

Les Valls d'Andorra durant la Guerra de Successió a la Corona Hispànica¹

Jordi Buyreu i Juan

Doctor en història i professor al Departament d'Història Moderna de la UB
j.buyreu@ub.edu

Resum

Les Valls d'Andorra durant la Guerra de Successió a la Corona Hispànica.

L'anàlisi de les relacions i l'encaixe del Principat d'Andorra entre les monarquies borbòniques dels regnes d'Espanya i França és l'aspecte principal de l'estudi. Andorra ha de neutralitzar les repercussions de la Guerra de Successió al Regne espanyol. El nou bisbe, Simeó de Guinda, borbònic, haurà de fer mans i mànigues per mantenir l'estatus de copríncep i el d'Andorra de retruc. El Consell General s'hi haurà d'esmerçar.

Resumen

Los Valles de Andorra durante la Guerra de Sucesión a la Corona Hispánica.

El análisis de las relaciones y el encaje del Principado de Andorra entre las monarquías borbónicas de los reinos de España y Francia es el objetivo principal del estudio. Andorra ha de neutralizar las repercusiones de la Guerra de Sucesión en el Reino español. El nuevo obispo Simeón de Guinda, borbónico, tendrá que hacer malabarismos para mantener el estatus de copríncipe y también el de Andorra. El Consejo General tendrá que esforzarse para ello.

Résumé

Les Vallées de l'Andorre pendant la Guerre de Succession à la Couronne Espagnole.

L'aspect principal de l'étude: la recherche des liens et de l'imbrication de la Principauté de l'Andorre entre les monarchies des Bourbons des Royaumes d'Espagne et de la France. L'Andorre doit neutraliser les conséquences de la guerre de Succession au Royaume espagnol. L'évêque Simeo de Guinda, bourbon, devra faire tout son possible pour maintenir son statut de coprince d'Andorre. Ainsi donc le «Consell Général» devra persévérer dans la tâche.

Abstract

The Valleys of Andorra during the Spanish War of Succession.

The analysis of the relationship between the Principality of Andorra and its place between the Bourbon monarchies of Spain and France forms the main aspect of this study. Andorra must neutralise the repercussions of the Spanish War of Succession. The new Bishop, Simeó de Guinda, a Bourbon follower, had his work cut out to maintain his status as Co-prince, and indeed the State of Andorra itself. The Consell General has its share of the task.

Abans de començar voldria fer un parell de consideracions preliminars. La primera és que aquest segle fou determinant per a la consolidació del llarg camí que prengueren les Valls cap a la independència plena a finals del segle xx. La segona és tenir en compte algunes qüestions sobre la conjuntura històrica i geogràfica de les Valls. A causa de les adversitats climàtiques i geogràfiques, gaudien de nombrosos privilegis arrelats a l'època medieval,² i la seva jurisdicció compartida acabà tenint com a protagonistes d'una banda el rei de la monarquia francesa (a partir de finals del segle xvi) i de l'altra el bisbe d'Urgell, que era escollit pel monarca hispànic mitjançant el privilegi del Patronat Regi. Ambdós prínceps estigueren pràcticament enfrontats durant bona part de tota l'època moderna. Aquesta situació acabada d'exposar de forma molt resumida és fonamental per entendre una part notable de la realitat andorrana de tot el període i essencial per seguir les primeres dècades del segle xviii.

Segons anaven passant els anys del regnat de Carles II, sobirà de la monarquia hispànica, es palesava la seva incapacitat per deixar successor. Aquest fet generà que, ja des d'abans de la seva mort, s'anesin configurant dos bàndols que aspiraven a aconseguir la preuada herència: l'austriac, en el qual l'emperador Josep I aspirava a col·locar el seu fill Carles, i el bàndol francès, amb Lluís XIV al capdavant, que pretenia que el seu nét Felip d'Anjou acabés com a monarca hispànic. Recordem, abans d'iniciar l'explicació, que Lluís XIV també era un dels coprínceps andorrans. Finalment l'any 1700 moria Carles II, que havia deixat en testament Felip d'Anjou com el seu successor.

Els privilegis de què havien gaudit històricament les Valls semblava que podien canviar, ja que per primera vegada les monarquies francesa i

1. Aquest treball és una part de les reflexions que han aparegut a la introducció de BUYREU, J., *Diplomatari de les Valls d'Andorra Segle XVIII*, Editat per Govern d'Andorra 2012, p. 15-30.

2. VELA, S., *Andorra entre els segles XII–XV*, dins de BELENGUER, E. (dir.), VELA, S. (coord.) *Història d'Andorra*, Edicions 62, Barcelona 2005, p. 105-152.

hispànica es convertien en potencialment aliades i això evidentment repercutia a Andorra. De fet, durant les Corts que celebrà Felip V a Catalunya els anys 1701-1702, la Diputació del General va demanar a les institucions andorranes que contribuïssin en el pagament del donatiu.³ Era la primera vegada que succeïa una cosa així i els integrants del Consell de la Terra van al·legar que la seva particular situació jurisdiccional impedia col·laborar amb les assemblees legislatives, ja que se'ls podria exigir el mateix per a les assemblees de la monarquia francesa.⁴ Sembla ser que aquesta argumentació va aconseguir el seu objectiu i neutralitzà les exigències que venien de Barcelona.

La signatura del pacte de Gènova l'any 1705 i l'aixecament d'una part del territori català contra Felip V, també tingué conseqüències a les Valls d'Andorra. La Seu d'Urgell es posicionà a favor del bàndol austríac a causa de la intervenció determinant de l'advocat Francesc Carreu i de Pau de Vilana Perlas, degà del capítol d'Urgell i germà de Ramon de Vilana Perlas, secretari de l'arxiduc Carles.⁵

Les Valls d'Andorra anaren amb molt de compte, ja que la situació jurisdiccional que tenien complicava substancialment les coses. Segons el caire que donessin a les seves actuacions, els andorrans es podien veure greument afectats per les conseqüències que podien portar un o altre posicionament. De bon començament no hi havia problema, ja que els seus dos senyors jurisdiccionalment estaven en el mateix bàndol i per tant el Consell de la Terra, davant els esdeveniments de la Seu d'Urgell, es va posar al servei del comtat de Foix.⁶ La zona estava en plena ebullició bèl·lica i el bisbe de la mitra d'Urgell, del bàndol borbònic,⁷ va fugir, mentre que el capítol de la diòcesi s'identificà amb l'altre bàndol.⁸ Tot això comportà que Pau de Vilana Perlas, l'octubre de 1705, nomenés Francesc Carreu com a batlle de la Seu i aquest càrrec comportava implícitament que també fos el veguer episcopal de les Valls d'Andorra.⁹

Aquesta situació, favorable a l'arxiduc Carles, segurament va fer canviar els posicionaments inicials i va fer replantejar qui havien de recolzar. Així doncs, la seva supervivència passava pel reconeixement dels seus privilegis per part del monarca hispànic, que a la vegada era comte de Barcelona, tal com havien fet sempre. El nou rei dels catalans des de finals de 1705 era Carles III i, consegüentment, els andorrans temptejaren la possibilitat de prestar jurament al nou monarca. Com també era d'esperar, les autoritats franceses iniciaren una tensa pressió cap als representants de les Valls, que intentaren esquivar les dificultats com van poder.¹⁰ De totes maneres, als ulls dels representants del monarca francès a Foix, aquesta actitud traïa els seus interessos, ja que els andorrans es posicionaren a favor de l'arxiduc car “... regoneixen per sol y legítim sobirà de dites Valls de Andorra sens haver estat forsats, n per forsa n altrament...”.¹¹ Tot això generà una situació institucional notablement complicada: de iure no hi havia cap postura compromesa, ja que els dos coprínceps estaven en el mateix bàndol. Ara bé, de facto la realitat era molt més complexa, ja que el copríncep episcopal estava absent i el capítol catedralici, al capdavant del qual hi havia Pau de Vilana, s'havia posicionat a favor de l'arxiduc. Aquesta postura anòmala es reforçava si tenim en compte que el veguer episcopal de les Valls era del bàndol imperial. Per tal de mantenir els seus privilegis i la seva política institucional, els andorrans juraren el nou monarca dels catalans: Carles III.

En aquest context s'inicià un període de turbulències jurisdiccionalment. Així doncs, durant l'estiu de 1705, s'havia notificat a les institucions andorranes que el governador de Foix volia visitar les Valls,¹² mentre que uns mesos després Carles III –durant les últimes sessions de les Corts celebrades a Barcelona– confirmà els privilegis¹³ andorrans i autoritzà l'entrada de bestiar provinent de França cap a Catalunya.¹⁴ A partir d'aquest moment els andorrans són acusats per les tropes borbòniques d'estar sota el bàndol austríac i a mesura que avanci el

3. Arxiu Nacional d'Andorra (ANA), Arxiu de les Set Claus (ASC), Doc. 1.196.

4. ANA, ASC, Doc. 4.528.

5. PLANES, J. A., *La Seu d'Urgell en la Guerra de Successió (1705-1707)*, dins de *L'aposta catalana a la Guerra de Successió 1705-1707*, Ed. Museu d'Història de Catalunya, Barcelona 2007, p. 349-356. L'estudi està ampliat, amb una atenció especial a la fortalesa de Castellciutat i la figura de Moragues, PLANES, J. A., *El general Moragues i la fortalesa de Castellciutat. La Guerra de Successió a la Seu d'Urgell*, Ed. El Farell, Barcelona 2011.

6. ANA, ASC, Doc. 4.307. El governador de Foix els demanà que estiguessin atents i que possession guardes a la frontera. ANA, ASC, Doc. 1.207.

7. BARAUT, C., CASTELLS, J., MARQUÈS, B., MOLINÉ, E., *Episcopologi de l'església d'Urgell, segles VI-XXI*, Ed. Societat cultural urgehitana, la Seu d'Urgell 2002, p. 94. El bisbe Cano va fugir a Castella i el 1714, per tal de premiar la seva fidelitat, va ser nomenat bisbe d'Àvila. *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Generalitat de Catalunya i Editorial Claret, Barcelona 1998, Vol. I, p. 411.

8. PLANES, J. A., *La Seu d'Urgell a la Guerra de Successió (1705-1707)*,..., p. 349-356.

9. PLANES, J. A., *El general Moragues i la fortalesa de Castellciutat*,..., p. 35.

10. A principis de desembre de 1705, el governador de Foix acusa els andorrans de reconèixer l'arxiduc d'haver-li fet arribar nombrosos presents i d'haver acceptat el nomenament de Francesc Carreu com a veguer de les Valls. En el mateix document els ordena que en el termini d'una setmana es presentin davant seu per donar explicacions. ANA, ASC, Doc. 1.202. El Consell de la Terra aplega indisposició de dos dels tres síndics que hi pensava enviar, i també adversitats climatològiques pròpies de l'hivern. No sabem fins a quin punt és real o hi ha un clar intent de demorar les explicacions per veure com es van succeint els esdeveniments. ANA, ASC, Docs. 1.212 i 1.213. A mitjan gener de 1706, Nicolau Areny, com a membre del Consell de la Terra i síndic de les Valls d'Andorra, nega totes les acusacions que se'ls imputen i apeha a la tradicional fidelitat dels andorrans als seus legítims senyors. ANA, ASC, Doc. 1.209.

11. ANA, ASC, Doc. 1.206.

12. ANA, ASC, Doc. 1.208.

13. ANA, ASC, Doc. 1.223.

14. ANA, ASC, Doc. 882.

conflicte actuaran en conseqüència, ja que en la mesura que els sigui possible pressionaran, amenaçaran i fiscalitzaran els habitants de les Valls.

A partir d'aleshores les institucions andorranes no estigueren paralitzaes. La seva prioritat fou preservar els privilegis i la seva innocència en aquell context advers tal com s'encarregaren de fer, per exemple, els síndics que es desplaçaren a Perpinyà l'any 1709 per defensar la neutralitat i les exempcions comercials que des de temps immemorials havia tingut aquest enclavament pirinenc.¹⁵ El juny de 1711, mentre els exèrcits borbònics estaven a la zona pressionant la població, el Consell de la Terra va enviar un síndic a Saragossa amb un obsequi de 600 formatges per a Felip V, i va iniciar així les negociacions sobre la neutralitat andorrana.¹⁶

L'octubre de 1713 la victòria del bàndol borbònic era evident. Ja s'havia signat el tractat d'Utrecht¹⁷ i, fora d'alguns casos aïllats, només quedava la ciutat de Barcelona resistint la pressió militar, d'on prèviament les tropes imperials havien estat evacuades.¹⁸ En aquelles mateixes dates, el Consell de la Terra segurament respirava una mica més tranquil. Ja no havien de mantenir les aparences amb els dos bàndols i, per tant, felicitaven Feliciano Bracamonte –mariscal de camp de l'exèrcit de Felip V– “... El tiempo corto que vuestra señoría estuvo en la ciudad de Urgel no permitió poder expresar el alvoro con que este Valle havia celebrado haverse restituido aquel país a la debida obediencia del rey nuestro señor (que Dios guarde), y por consiguiente, este Valle, que desseando conservar la neutralidad que tiene, ha sufrido los golpes y rigores sensibles. Y pareciendo ser de nuestra obligación ponernos a los pies de su excelència por medio de nuestros síndicos, suplicamos a vuestra señoría se digne ampararles para su aceptación y merecer el consuelo que necessitamos y nos prometemos de la poderosa protección de vuestra señoría con desseos de acreditar nuestro rendimiento en todas las ocasiones que vuestra señoría gustare dispensar-nos de su mayor servicio...”¹⁹

Les conseqüències de la Guerra de Successió

La figura del nou bisbe fou capital perquè les noves percepcions polí-

tiques i repressives que es vivien després de la guerra no acabessin desnaturalitzant els privilegis andorrans. Simeó de Guinda i Apeztegui va ser designat bisbe d'Urgell el 1714 per Felip V i estigué en el càrrec fins al 1737.²⁰ A principis de 1715, i amb les noves instruccions centralistes que venien de Madrid, el prelat aclarí bastant quina seria la seva postura, ja que no estava disposat a perdre ni el poder ni la jurisdicció que tenia sobre les Valls i ordenà al Consell de la Terra “... para evitar qualesquiera agravios a la dicha soberanía, os mandamos, en nombre de su magestad christianíssima y nuestro, no obedescáis orden alguna que no sea expedida por el rey christianíssimo y por nos o por los ministros nombrados de ambos soberanos; y qualesquiera que expediere contra vos el intendente general del Principado de Cathaluña y qualquiera de sus subdelegados, os mandamos no la obedescáis sin dar parte al rey christianíssimo y a nos, que somos consoberanos de estos dichos Valles de Andorra...”²¹

Ara bé, l'actuació confusa dels andorrans durant la Guerra de Successió i el Decret de Nova Planta, vigent des de 1716, podia fer perill el manteniment dels privilegis polítics i comercials. Les autoritats borbòniques entenien que si les Valls, tal com afirmaven els mateixos andorrans, formaven part de la realitat social i econòmica catalana, s'havia d'aplicar el Decret de Nova Planta amb tots els seus efectes. A poc a poc Simeó de Guinda es posicionarà amb l'única sortida que sembla que pugui tenir alguna possibilitat d'èxit: garantir a la cort de Madrid la desaparició del contraban a canvi del manteniment dels privilegis. El 1722 el mateix bisbe s'alegra que els andorrans hagin ajudat a la detenció d'uns contrabandistes al Serrat.²²

No sembla que l'any 1728 les expectatives andorranes poguessin tenir gaire èxit. L'administració borbònica des de Barcelona informa de “... los grandes perjuizios que de continuarse se siguen a la real hacienda pues se hace reparable la fazilidad con que pueden fraudarla los naturales de dicha Valle... meha parezido dar orden a vuestra merced escriba al administrador de la Seo de Urgel y a los demás que se nezesitare mandándoles que en adelante cobren de dichos naturales de Andorra los derechos de entrada de todo genero de ganados y el de 10 por 100 en la misma conformidad que lo executa

15. ANA, ASC. Doc. 1.248.

16. ANA, ASC. Doc. 1.566.

17. Les negociacions de pau i els canvis polítics en el govern britànic acabaren neutralitzant les aspiracions catalanes, el denominat “cas dels catalans”. ALBAREDA, J. *El “cas dels catalans”. La conducta dels aliats arran de la guerra de Successió*, Ed. Fundació Noguera, Barcelona 2005 i MUÑOZ, A., CATÀ, J. *La traïció anglesa. Comerç colonial i destrucció a la sobirania catalana (1706-1715)*, Ed. Llibres de l'Índex, Barcelona 2009.

18. ALBAREDA, J. *Catalunya en un conflicte europeu. Felip V i la pèrdua de les llibertats catalanes (1700-1714)*, Ed. Edicions 62, 2001, p. 147-202.

19. ANA, ASC. Doc. 1.275.

20. BARAUT, C., CASTELLS, J., MARQUÈS, B., MOLINÉ, E. *Episcopologi de l'església d'Urgell, segles VI-XXI*, p. 94-96. El 19 d'octubre de 1715 va jurar el càrrec davant les institucions andorranes. ANA, ASC. Doc. 2.102.

21. BARAUT, C. *Un recull de documents andorrans del segle XVIII...*, p. 105-107.

22. ANA, ASC. Doc. 1.366.

en los que introducen los extranjeros y naturales de Cataluña”.²³ Independentment del que pogué passar amb la sobirania dels dos copríneps, això significava posar fi als avantatges comercials per als habitants de les Valls i el greuge que això suposava per a la seva manutenció. Però, a més a més, perillaven els fluxos comercials regulars, car les autoritats espanyoles pretenien augmentar els controls i els aranzels.

Serà novament Simeó de Guinda qui mourà fitxa. És evident que els andorrans –i per extensió ell mateix– veien aquesta qüestió d’una altra manera “... porque la abolición de los privilegios de Cataluña no tiene conexión alguna con los concedidas a la Valle por los Reyes Católicos...” i estava disposat a parlar amb el capità general de Catalunya, car havia confessat que “... dependencia de la Valle s encamina muy mal...”²⁴

A finals de febrer de 1729 les institucions andorranes es van preparar per presentar totes les proves i alegacions possibles i així defensar judicialment les seves llibertats. El bisbe Simeó va estar atent a tot el procés i a la vegada es va encarregar d’exercir pressió política sobre les autoritats espanyoles amb l’argument que ja hem comentat: control del frau i del contraban a canvi del manteniment dels privilegis.²⁵

La resolució judicial es va fer esperar (juny de 1731), segurament no exempta de pressions per ambdues parts, però finalment Antonio Sartine, intendent general de Catalunya, dictà sentència a favor de les Valls, és a dir “... la libertad de entrar a este Principado todas las mercaderías y géneros proedentes de dicha Valle sin pagar los reales derechos de entradas y de introducir dentro la misma Valle todos los víveres y géneros que extragueren de este Principado para su preciso uzo y manutención, sin pagar por ellos derechos alguno de salida, sí solamente de aquellos géneros, Frutos y mercaderías que sacaren del Principado extra de los precisos a sus sustento para introducir a los dominios de Francia, en cuyo caso deberán pagar los derechos de salida como también los de entrada correspondientes a los géneros y mercaderías que introduxeren desde Francia a esta provincia por la mencionada Valle...”. Ara bé, en el text s’estableix un increment dels controls per supervisar el possible frau.²⁶

La pressió sobre aquestes rutes pirinenques per part de França i Espanya fou una constant al llarg de bona part del segle XVIII, però també és visible en les fronteres andorranes instigada pel mateix bisbe i pels oficials de les Valls com una resposta al manteniment del status quo anterior a la Guerra de Successió. En primer lloc, la lluita contra el contraban, especialment de tabac, i les tensions que això produí. En segon lloc, la confirmació de privilegis, que es va seguir tal com s’havia efectuat durant els últims segles i en tercer lloc, i molt important, l’inici de la redacció del Manual Digest.

Si analitzem el contraban de tabac, veurem que aquesta qüestió incidirà notablement sobre la vida andorrana dels propers decennis. El Consell de la Terra intensificà la lluita contra el cultiu i tràfic de tabac, ja que els bans de 1731 i 1733 no havien tingut els efectes desitjats.²⁷ El bisbe Simeó de Guinda, conseqüent amb allò que havia acordat amb la monarquia borbònica, decidí posar fi al tràfic i a les plantacions de tabac a les Valls, però els resultats no van ser els esperats i, a més, s’havia propagat una revolta popular contra les mesures iniciades per ell.²⁸ Notícies referides a aquesta qüestió van anar apareixent durant tot el segle i la pressió anà augmentant a mesura que s’avançava en el temps.²⁹ Se’n podrien posar molts exemples, com l’any 1739, en què les institucions andorranes es pronuncien contra la venda i contraban de tabac per part dels seus habitants;³⁰ el 1765 se’n prohibeix el cultiu, la producció i el comerç.³¹ A l’últim quart del segle XVIII encara persisteix el problema. El Consell de la Terra augmenta la pressió sobre el tràfic de tabac quan estableix vincles d’alguns membres de les institucions de les Valls i de l’Administració de justícia amb aquesta qüestió.³² Hem de tenir en compte que la corona francesa pressionà també en la mateixa direcció.³³

La segona conseqüència que s’extreu de la resolució judicial de 1731 fou que la confirmació de privilegis s’havia de continuar fent, part dels monarques espanyol i francès, tal com s’havia fet en els segles anteriors. El 1735, el Consell de la Terra sol·licità a Felip V que confirmés els privilegis.³⁴ El 1757 el representant del bisbe a Madrid negocia la mateixa qüestió amb Ferran VI,³⁵ i el 1777 el monarca francès, Lluís XVI, ratificà els privilegis.³⁶

23. ANA, ASC. Doc. 4.495.

24. ANA, ASC. Doc. 1.479.

25. “... con que parece está el señor intendente bien intencionado a favor de la Valle y así es preciso discurrir otro medio que el de los declarados en el primer punto para cerrar la puerta a los fraudes que hasta aora no se han dejado de hazer...”. ANA, ASC, Doc. 1.568.

26. ANA, ASC. Doc. 1.755.

27. ANA, Llibre de resolucions del Consell de la Vall, fol. 237r-238r.

28. MAS, D., *La repressió del cultiu i contraban de tabac en el segle XVIII*, en el Butlletí del Comitè Andorrà de Ciències Històriques, 1, Ed. Comitè Andorrà de Ciències Històriques, Andorra 1986, p. 142-143.

29. Ibid, p. 141-152.

30. ANA, Llibre de resolucions del Consell de la Vall, fol. 273.

31. ANA, Fons Casas Bonavida (FCB), Doc. 98, fol. 1.

32. ANA, ASC. Doc. 1607.

33. ANA, ASC. Doc. 1676.

34. ANA, Llibre de resolucions del Consell de la Vall, fol. 252r-253r.

35. ANA, ASC. Doc. 1.667.

36. Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals (ADPO) C2.101, s/n (33)

L'últim aspecte que es vol remarcar en aquest article com a conseqüència de la citada sentència de 1731 és la redacció del Manual Digest de les Valls neutres d'Andorra, el 1748. Aquesta obra compiladora, escrita per Antoni Fiter i Rossell, parla, tal com indica el seu subtítol, "de sa Antiquitat, Govern, y Religió de sos Privilegis, usos, Prehemincias y Prerrogativas". Antoni Fiter i Rossell (1706-1748), membre d'una de les famílies més influents d'Andorra, fou espectador de tot el procés polític i judicial que hem narrat. Durant els últims

anys de la seva vida va ocupar el càrrec de veguer episcopal. Va ser en aquells moments quan el Consell de la Terra li encarrega la redacció del Manual Digest, coincidint amb l'adveniment al tron espanyol de Ferran VI.³⁷ La intencionalitat d'aquesta obra és analitzar i explicar la neutralitat andorrana al llarg dels segles i, a causa de tots els problemes que s'han narrat, ordenar les bases jurídiques per mantenir-la en el futur.³⁸

37. RODRÍGUEZ, F., *El patrici Antoni Fiter i Rossell*, dins de *Manual Digest, 250è aniversari*, Ed. Ministeri de Turisme i Cultura, Andorra 1998.

38. MAS, D., *L'Andorra del Manual Digest*, dins de *Manual Digest, 250è aniversari*, Ed. Ministeri de Turisme i Cultura, Andorra 1998.